

NOTÍCIA SOBRE UNS SARCÒFAGS DE PLOM TROBATS EN EL TERRITORIUM D'ILURO

En l'àrea rural d'*Iluro* hi ha documentada una certa varietat tipològica d'enterraments d'època romana. Els sistemes d'enterrament datats a l'època imperial van des del més senzill, que es reservava per a la gent més humil, l'anomenat de caputxina, fet amb *tegulae*, al reservat a infants, on s'aprofitaven les restes d'àmfores trencades; i d'altres, en caixa feta de rajols o bé de fragments de *tegulae* reaprofitats. Fins i tot, a *Iluro*, tenim documentada la troballa, en el segle XIX, d'un columbari per dipositar les restes d'enterraments d'incineració, i ja hem vist com fa poc a la Riera, cantonada amb el carrer de Sant Josep, s'ha exhumat una *cupa* que havia estat reutilitzada com a ossera infantil, així com altres enterraments.

Altres sistemes d'enterrament reservat a les classes amb més poder adquisitiu eren els mausoleus,¹ que podien ser de caire familiar, i els sarcòfags. Fins ara, al *territorium* d'*Iluro*, tenim enregistrats diversos sarcòfags en pedra, trobats en un mausoleu prop de la Torre Llauder² en el segle XIX,³ que es devien conservar fins ben entrat el segle XX, ja que Marià Ribas recull la notícia amb situació imprecisa; així explica que «a l'exterior, a la banda del darrere de la torre, hem vist part d'una cambra de planta quadrada isolada, de tres metres per cada costat, mides interiors, en la qual hi havia quatre sarcòfags de pedra que foren destruïts» (RIBAS 1952, 61). No obstant això, l'únic cas de sarcòfag en pedra que ha arribat fins als nostres dies, és un exemplar amb tapa prismàtica amb acroteris als angles, que fou reaprofitat com a ara d'altar de la capella romànica de Santa Margarida de Cabrera de Mar.⁴

Una altra modalitat d'enterrament serien els sarcòfags en caixa de plom, i tenim notícies de sis indrets de troballes d'exemplars d'aquesta mena, dels quals solament dos estan més o menys ben documentats.

La primera notícia prové de l'autor anònim de *Mataró a trozos*, i fou recollida també per Josep M. Pellicer i Pagès; ambdós ens expliquen com a la necròpolis de la Riera de Mataró havia estat trobat, en el segle XIX, un sarcòfag de plom que contenia les restes del difunt, per tant, amb aquesta descripció, no podem assegurar que fos d'inhumació o d'incineració; no obstant això, d'acord amb la lectura textual de l'obra de Pellicer, més aviat ens hauríem de decantar pel primer tipus:

«Frente a las Casas Consistoriales, y formando parte de monumentos funerarios, aparecieron dos estatuas de mármol mutiladas, una lápida,

fragmentos de otras y regular número de téglulas de sepulcros. Otras excavaciones, practicadas allí cerca, pusieron de manifiesto un sarcófago de plomo con el esqueleto dentro». (PELLICER 1887, 253 i 254)

La segona és una notícia poc clara, que esmenta la presència d'aquesta mena d'enterrament en caixa de plom a Vilassar de Mar (MARTÍN 2002, 29), ignorant si es refereix a la necròpolis Robert,⁵ o a la del Camí del Mig que es documentà a can Vilalta, junt amb el prou conegut mil·liari de la Via Augusta.

La tercera notícia correspon al petit conjunt de sarcòfags que es conservaven al segon pis de la Torre Llauder, que esmenta per primer cop, l'any 1860, l'autor anònim de *Mataró a trozos* (recollit també per PREVOSTI 1981, 251-252) i que més tard va poder documentar amb detall Marià Ribas.⁶

Hem pogut llegir diverses descripcions publicades per Marià Ribas sobre aquestes restes, i ens remuntem a l'any 1934, quan a *Origen i fets històrics de Mataró* ens parla de la presència de «sepulcres, sarcòfags (de pedra?), un de plom amb tapa i una urna cinerària feta a mà» (RIBAS 1934, 71). Anys més tard, a *El poblament d'Ilduro*, torna a esmentar-ho, dient com:

«A l'últim pis de la torre rodona, hem vist acumulat un bon conjunt de material romà trobat en aquest lloc. Esmentem: una caixa de plom amb tapa, contenint restes humanes; dues altres caixes del mateix metall i més reduïdes que l'anterior, també amb restes humanes; dues urnes cineràries senceres i restes de moltes altres». (RIBAS 1952, 60)

Però la notícia més aclaridora i explícita és en l'obra *El Maresme en els primers segles del cristianisme*, on descriu les troballes en els següents termes:

«...Interessa d'esmentar tres sarcòfags de plom que es conservaren alguns anys en una habitació del segon pis de la Torre Llauder, que havien estat trobats dintre de la propietat, tocant a les restes de la vil·la romana, els quals, amb molts altres materials remarcables, es varen fer fonedissos, amb motiu de fer unes obres de reforma que transformaren l'edifici en diversos habitatges i una part en fàbrica de gèneres de punt, l'any 1927.

Aquests sarcòfags eren llisos, sense cap classe d'ornamentació, i tenien la forma de caixa rectangular, amb tapa plana, construïts de xapes de plom unides per doblegaments i soldadures. El més gran amidava l'48 m de llarg per 0'29 m d'ample i 0'26 m de fondària; un altre, de 0'55 m de llarg per 0'26 m d'ample i 0'21 m de fondària i, l'últim, de 0'50 m de llarg i l'amplada i la fondària de l'anterior. El primer conservava a l'interior l'esquelet d'una persona adulta, tot desordenat, i en els altres hi havia alguns ossos humans. No hi ha dubte que el seu desordre indicava que d'ençà que foren descoberts tot havia estat molt remogut».

(RIBAS 1975, 65-66; recollit també a CLARIANA-PREVOSTI 1994, 123).

Consultades les notes de l'arxiu de Marià Ribas, veiem els dibuixos dels tres sarcòfags, i així podem precisar més les observacions d'aquest autor:

1.- Sarcòfag d'incineració de caixa rectangular. Les mesures apuntades són de caire aproximat: 0'53 m de llargada, 0'31 m d'ample i 0'28 m d'alçada. El seu text descriptiu indica: «Caixa de plom que conté alguns ossos humans. Conservada en el segon pis de la Torre Llauder. Descoberta en remoure les terres del davant de la torre. Entre la torre i la carretera, però bastant més a prop de la casa».

2.- Urna d'incineració quasi globular. Les mesures apuntades indica que són difícils de prendre, i ens dona les de la tapadora, 0'50 m per 0'40 m i l'urna feia 0'25 m d'alçada. La descripció explica: «Caixa de plom molt masegada que al seu interior hi ha alguns ossos humans. Les mides anotades són aproximades. Es conserva al segon pis de la Torre Llauder. Fou trobada en les feixes del davant de la torre».

3.- Sarcòfag d'inhumació de caixa rectangular. Les mesures semblen bastant fiables, consta 1'48 m de llarg, per 0'29 m d'ample i 0'26 m d'alçada. Porta la indicació que «guarda restes d'un esquelet humà».

La quarta és la notícia recollida per Marià Ribas a *El poblament d'Ilduro*, on esmenta com a la necròpolis de la Bòbila, situada al Camí del Mig, a Mataró, antiga Via Augusta, algunes de les tombes de *tegulae* estaven cobertes, o protegides, per «grans planxes de plom» (RIBAS 1952, 81).⁷

La cinquena, ens ve de l'autor anònim de *Mataró a trozos*, el qual ens explica com a la vinya del senyor Juan Simón es va trobar un enterrament en sarcòfag de plom (ANÒNIM 1860, 152; BOSCH 1998, 128). Possiblement, l'indret es trobaria molt pròxim al Moli d'en Llauder i, per això, Marta Prevosti en fa referència, incloent-lo dins d'aquest jaciment (PREVOSTI 1981, 321).

La darrera, fou la descoberta l'any 1977 al carrer de Montserrat Cuadrada (Secció Arqueològica del Museu de Mataró 1977, 40; PREVOSTI 1981, 325-326; MARTÍN 2002, 29; CELA-REVILLA 1999, 51), prop de l'avinguda de Puig i Cadafalch, més concretament en el talús nord que dona a la plaça de Rafael de Casanova i just enfront del carrer de Mossèn Jaume Sala. Sembla que l'enterrament tindria l'orientació est-oest. L'informe de la troballa, que es recull en els *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, especifica com:

«La troballa fou feta casualment el sis de febrer d'enguany, arran de veure's en el talús esmentat la secció d'un sarcòfag com a conseqüència dels recents rebaixos de terres.

En aquest indret, amb anterioritat, ja s'hi havia detectat restes d'una vil·la rural romana, concretament cap a la banda de la jardineria de Can Bada.

La descoberta present es tracta d'un enterrament fet en caixa de plom, la qual s'enterrà en un clot fet expressament al sauló.

La caixa s'ha trobat molt deteriorada i escapçada en la part de migdia, o sigui, la del talús.

Aquesta caixa és íntegrament de plom. És un recipient allargassat, amb llurs seccions quadrangulars. La part superior està coberta amb una tapa, en la qual hi ha les restes de dos agafadors.

Pels efectes de la pressió, ja feia molts anys que s'havia reventat i omplert el seu interior de terres.

Les despulles s'han exhumat totalment desfetes, reduïdes a pols la majoria i barrejades amb les terres que omplien el sarcòfag, només hem pogut recuperar uns pocs fragments d'ossos pertanyents a les extremitats inferiors.

Hem pogut copsar una capa de calç que recobria el llit del taüt».

(Secció Arqueològica del Museu de Mataró 1977, 40).

Al costat del sarcòfag es localitzà un fragment de vora d'àmfora laietana forma Pascual 1. No es tenen indicis de la troballa de restes de *tegulae* que poguessin formar part d'una possible coberta triangular pel damunt de la caixa de plom, que mesurava 2 x 0'50 m, i la tapa presentava agafadors, també de plom.

CONSIDERACIONS

Les diferents modalitats d'enterraments en el món romà, guardaven correspondència i eren un reflex de la classe social de pertinença del subjecte inhumat o incinerat. Així, a *Iluro* i al seu *territorium*, s'han localitzat molt pocs casos de monuments funeraris indicatius d'un elevat grau de benestar per part dels seus propietaris. Podem esmentar els trobats a la zona d'influència de la vil·la romana de Torre Llauder, on s'ha documentat des de l'important mausoleu, en forma d'ara monumental, fet amb marbre de Carrara, al peu de la Via Augusta, testes o retrats funeraris, inscripcions funeràries, altres notícies de mausoleus i sarcòfags de pedra, fins als clàssics enterraments de *tegulae* amb coberta triangular o caputxina, reservats a la gent més humil, i els enterraments en caixa de plom que hem vist.

Sabem que la vil·la romana de Torre Llauder tindria, com a mínim, quatre zones d'enterraments, de les quals es coneixen testimonis:

La primera, hom creu que estaria situada sobre el marge nord de la Via Augusta, l'actual Camí del Mig, a l'alçada del carrer Matheu, on, al costat del mausoleu, hi hauria tombes de *tegulae* i seria datable als entorns del segle II dC.

La segona, força extensa, es trobaria a l'indret de la Bòbila i la Rajoleria Ros, i abastaria una cronologia que aniria des de finals del segle I dC fins al segle V dC; li correspondrien els curiosos enterraments de *tegulae* recoberts amb planxes de plom que, a la vegada, estarien relacionats amb la troballa de llànties amb elements cristians. (RIBAS 1952, 81; PREVOSTI 1981, 317-318; PREVOSTI-CLARIANA 1993, 68; CLARIANA-PREVOSTI 1994, 123).

La tercera, a la zona del Molí d'en Llauder, lloc que es correspondria actualment amb l'espai de la plaça de Joaquim Galí (CEAN-BERMÚDEZ 1832, 25; PREVOSTI 1981, 321-323, amb bibliografia anterior), que suposem que estaria a tocar amb la vinya del senyor Simón, on es va descobrir un sarcòfag de plom (ANÒNIM 1860, 152).

La quarta, seria la zona del costat de ponent de les actuals restes conservades de la vil·la de Torre Llauder; bastaria una llarga faixa, que aniria des d'uns metres al davant de l'enderrocada torre de defensa fins a l'actual carrer de Serra-Ràfols (PREVOSTI-CLARIANA 1993, 69); més concretament, mitjançant les dades de l'arxiu de Marià Ribas, hem pogut esbrinar que, tant el sarcòfag globular, com el de caixa rectangular, de mida petita, havien estat trobats allà, aproximadament, a la zona de l'actual Pollancreda. El sarcòfag rectangular, d'1,48 m de llargada, si bé no tenim referències precises del lloc de la seva troballa, podem suposar que, per la proximitat, provindria d'aquesta quarta necròpoli que acabem d'esmentar.

La cronologia dels tres sarcòfags de plom de Torre Llauder, la podem aproximar mitjançant els paral·lels que es coneixen.

Així, el sarcòfag rectangular, de mida petita, creiem que es tractaria d'un característic sarcòfag d'incineració, o sigui, per posar les restes de cendres i ossos del difunt, per això no ens ha de confondre la notícia recollida de la troballa d'ossos al seu interior, a menys que fossin de l'esquelet d'una criatura. D'aquesta modalitat de caixa de plom, a Catalunya, veiem un bon nombre d'exemples a les necròpolis d'Empúries,⁸ amb unes datacions centrades bàsicament dins la primera meitat del segle I dC, per la qual cosa no seria desencertat proposar aproximadament aquesta mateixa cronologia per a l'exemplar de Torre Llauder.

El sarcòfag quasi globular, podem suposar que, per la seva peculiar forma, possiblement hauria estat emprat en un primer moment per guardar-hi una urna de vidre amb les cendres del difunt. No podem descartar la possibilitat que fos reutilitzat, així es pot justificar el fet que s'hi varen trobar restes d'ossos. Coneixem diversos exemples d'urnes globulars a les necròpolis d'Empúries,⁹ amb cronologies similars a les que hem vist abans; per això, també, es pot justificar una datació dins la primera meitat del segle I dC.

El tercer exemplar, d'1,48 m de llargada, correspondria a un enterrament d'inhumació, possiblement destinat a un infant o a una persona de poca estatura. A *Tarraco*, s'han documentat diversos exemplars¹⁰ amb cronologies diverses, alguns datats en època tardana, no obstant això, l'exemplar de Torre Llauder, tenint en compte que possiblement provindria de la necròpoli del costat oest de la vil·la i que no es tenen testimonis d'enterraments d'època tardana en aquella zona, podem apuntar una datació àmplia a l'entorn dels segles II i III dC.

La troballa del carrer de Josep Montserrat Cuadrada, a més, és significativa pel fet que sembla que correspondria a una possible necròpoli¹¹ situada al peu de la via romana que passava per Pàrpers i anava fins a *Iluro* (CLARIANA 1989, 10-11;

CLARIANA 1990, 116-118). L'únic element que ens pot ajudar en la cronologia és la disposició de l'enterrament en direcció est-oest, la qual cosa ens apunta vers una datació tardana. La tipologia del taüt no aporta gaires dades, el conjunt més significatiu que es coneix i que permet comparança és el de Còrdova, estudiat per Inmaculada Martín, malgrat tot, l'esmentada autora és del parer que l'ús d'aquests tipus de sarcòfags de plom, grans i sense decoració, es donava vers el segle II i fins al VIII dC, com a màxim (MARTÍN 2002, 167-174).

La notícia del sarcòfag de la Riera de Mataró, en tant que insuficient, no possibilita cap aproximació cronològica, i menys quan és de sobres conegut que la necròpoli hauria tingut dues fases, l'una a l'alt imperi i l'altra a l'antiguitat tardana (CLARIANA 2005, 16); en termes semblants, ens podem pronunciar pel que fa a les notícies d'un taüt de plom a Vilassar de Mar i a la vinya del senyor Simón, a Mataró.

Finalment, només remarcar la singularitat que suposa que, en l'aparentment reduït espai que seria el *territorium* o àrea d'influència d'*Iluro*, s'hagin enregistrat, fins a la data actual, les troballes arqueològiques d'un total de set sarcòfags de plom, més la notícia d'un nombre indeterminat de tombes tardanes, cobertes amb planxes de plom, a la necròpoli de la Bòbila. En altres indrets del món romà, com la zona de Còrdova, els territoris de Síria i Liban, etc., el nombre elevat de sarcòfags de plom es justifica per la proximitat d'explotacions mineres i tractament del mineral, la qual cosa feia possible que artesans especialitzats en la fabricació de diversos útils de plom, com canyeries i lingots, també produïssin sarcòfags. En el cas d'*Iluro*, evidentment, això sembla que no es donaria, i potser hauriem de cercar la causa en el fet que es tractaria d'un indret situat en un lloc especialment ben comunicat,¹² ja que, per un costat, tenim el pas de la Via Augusta i la connexió amb la via que puja cap a Parpers i, per altre, la proximitat amb el litoral mediterrani que, a més, propiciaria els intercanvis comercials gràcies a la navegació costanera.

Joan Francesc Clariana i Roig

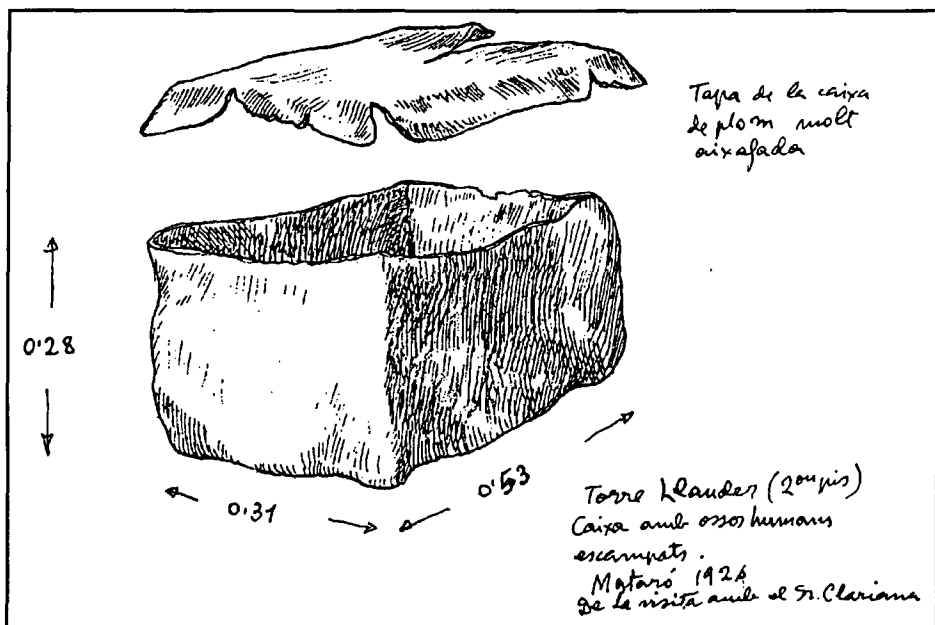
NOTES

- 1.- Un fantàstic exemple de mausoleu fou el que es trobà al subsòl del solar de la Telefònica, en el Camí del Mig; es tractava d'una gran ara monumental amb relleus, representant gorgones, fet amb marbre blanc de les pedreres de Carrara. BOSCH 1998, 127 i ss.
- 2.- Aprofito per fer constar el meu agraïment a la senyora Maria Dolça Ribas i Rosselló, filla del tristament desaparegut historiador i arqueòleg Marià Ribas i Bertran, per les facilitats en la consulta de les dades conservades en l'arxiu del seu pare.
- 3.- PELLICER 1887, p. 254, també parla d'una cambra amb quatre sarcòfags a la zona del Molí d'En Llauder.
- 4.- Va ser rescatada, per Josep Vinyals i Cortés, del munt de pedres en què s'havia convertit la capella, i actualment es conserva al pati de la rectoria de Cabrera de Mar.
- 5.- En el lloc on ara es troben la Piscina Municipal i el camp de futbol Xavier Ramon.
- 6.- Segons veiem en les fitxes que es conserven en l'arxiu de Marià Ribas. Les notes, les va prendre el 1926, just l'any abans de la pèrdua dels sarcòfags, quan va efectuar, juntament amb el meu besavi, Fèlix Clariana i Castañer, una visita per tal de conèixer i documentar les restes arqueològiques que s'hi custodiaven.
- 7.- Arxiu de Marià Ribas, esborranys per al llibre *El poblament d'Ilduro*, fitxa 134, referida a la necròpoli de la Bòbila: «N. 71. Diversos enterraments de teules romano-cristià. Dotze foren donats a conèixer per Pellicer (Iluro, p. 255). Posteriorment, se n'han descobert d'altres, tots recoberts de planxa de plom. Contenien objectes d'ofrena, com són llacrimatoris, llantietes, algunes amb emblemes cristians, un anell, ceràmica variada i interessants objectes de terra sigil·lata amb relleus. Al Museu Municipal de Mataró es conserven molts objectes trobats en aquest lloc».
- 8.- ALMAGRO 1955: necròpoli d'incineració Torres, p. 152, núm. 12 i p. 196, núm. 66; necròpoli d'incineració Nofre, p. 207, núm. 15, p. 208, núm. 18 i p. 209, núm. 24; necròpoli d'incineració Patel, p. 241, núm. 13 i p. 244, núm. 17.
- 9.- ALMAGRO 1955: incineració Torres, p. 176, núm. 45; p. 177, núm. 46 i p. 197, núm. 67, i incineració Pi, p. 231, núm. 12.
- 10.- AMO 1979, p. 80 i annex p. 82, núm. 903, del recinte del costat de la basilica; p. 93, de l'àrea del cementiri; annex p. 94, del nivell inferior i p. 95; T.E.D'A. 1987, p. 202, nota 255, quatre exemplars provinents de carrer de Jaume I, avinguda de Ramon y Cajal, 35, carrer de Pere Martell, 22 i carrer d'Eivissa, 23; p. 262, nota 262, s'esmenta la troballa d'un taüt de plom en un terreny situat pels volts del Vell Fortí de Sant Jordi, protegit per *tegulae*, amb marca OF. MANI (possiblement que es tracti d'una lectura defectuosa, la correcta podria haver estat MARI ?, terrissaire del qual es coneixen força marques en *tegulae*). MARTÍN 2002, 29.
- 11.- RIBAS 1933, 12: «En la Jardineria Bada, a l'entrada de la carretera a Argenton, es veuen encara algunes restes de vil·la. Fa alguns anys, foren destruïdes parets romanes i diverses sepultures de teules. Són visibles restes de paviment ordinari i ceràmica».
- 12.- Potser, en certa forma, podríem paral·lelitzar-ho amb els casos de la Gàl·lia, on el fenomen dels sarcòfags de plom està estretament relacionat amb les necròpolis urbanes. MARTÍN 2002, 27-28.

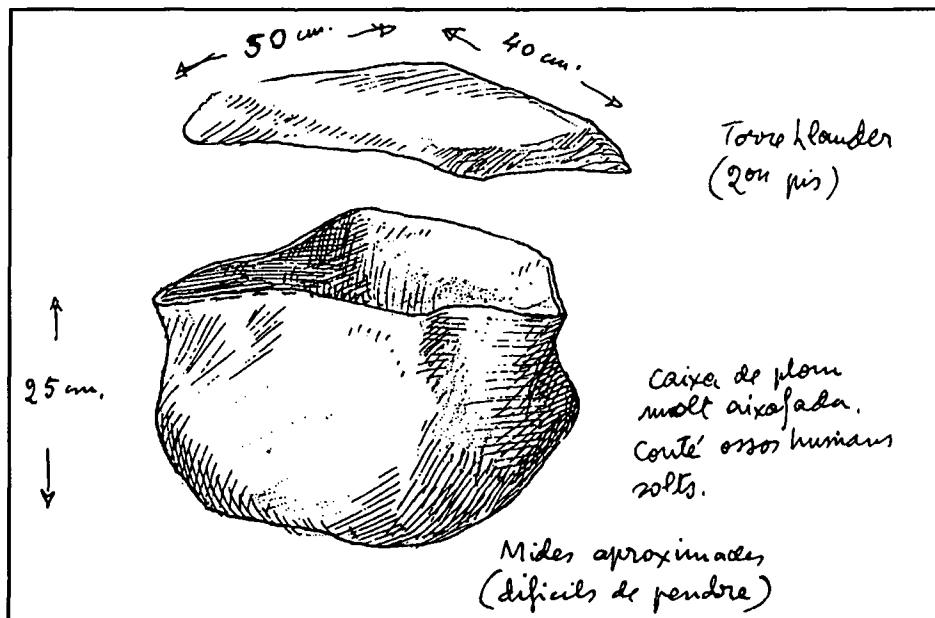
BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO, M. *Las necrópolis de Ampurias*, Vol. II (Barcelona 1955).
- AMO, M. D del. *Estudio crítico de la necrópolis paleocristiana de Tarragona* (Tarragona 1979).
- ANÒNIM. «Mataró a trozos, ó sea historia de la ciudad de Mataró, antes Civitas fracta, y anteriormente Iluro, por un sugeto que no es natural de ella». BALAGUER, Víctor. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, vol. I, Barcelona 1860 (Mataró 1860), 144-168.
- BALIL, A. «Sarcófago romano del Levante Español (Contribución al estudio de los sarcófagos de plomo en el mundo romano)», *Revista de Guimarães*, XIX (1959), 303-320.
- BOSCH, M. «La Gorgona de Mataró. Un altar funerari monumental a la Via Augusta dins el territori d'Iluro», *Lletana*, 11 (Mataró 1998), 127-141.
- CEAN-BERMÚDEZ, J.A. *Sumario de las Antigüedades Romanas que hay en España, en especial las pertenecientes á las Bellas Artes* (Madrid 1832).
- CELA, X.; REVILLA, V. *Iluro, una ciutat per descobrir* (Mataró 1999).
- CERDÀ, J.A. *Informe de l'excavació d'urgència feta al Pla d'en Boet (Mataró. El Maresme)*, Mataró (inèdit) 1988.
- CHEHAB, M. «Sarcophages en plomb du Musée National Libanais», *Syria*, XV (Paris 1934), 337-350.
- «Sarcophages e plomb du Musée National Libanais», *Syria*, XVI (Paris 1935), 51-72.
- CLARIANA, J.F. «Les vies comunicació del Maresme a l'antiguitat: estat de la qüestió», *V Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1989), 7-32.
- «Aproximación a la red viaria de la comarca del Maresme», *Simposio sobre la red viaria en la Hispania romana* (Zaragoza 1990), 113-129.
- *Iluro, ciutat romana* (Mataró 1996).
- «Tomba inèdita de la necrópoli iluronesa de la Riera (Mataró)», *Felibrejada*, 74 (Mataró 2005), 14-16.
- CLARIANA, J.F.; PREVOSTI, M. «Un exemple de ruralització a l'antiguitat tardana: la vil·la de Torre Llauder», *III Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica* (Barcelona 1994), 117-150.
- COCHET, A. «Les sarcophages de plomb du Musée de Rouen. Comparaison avec d'autres sarcophages du Sud-Est de la France», *Centenaire de l'abbé Cochet, 1975, Actes du Colloque international d'Archeologie* (Rouen 1978), 217-233.
- LAPART, J. «Sarcophage en plomb non décoré découvert a Auch (Gers)», *Revue Aquitania*, 3 (1985), 207-214.

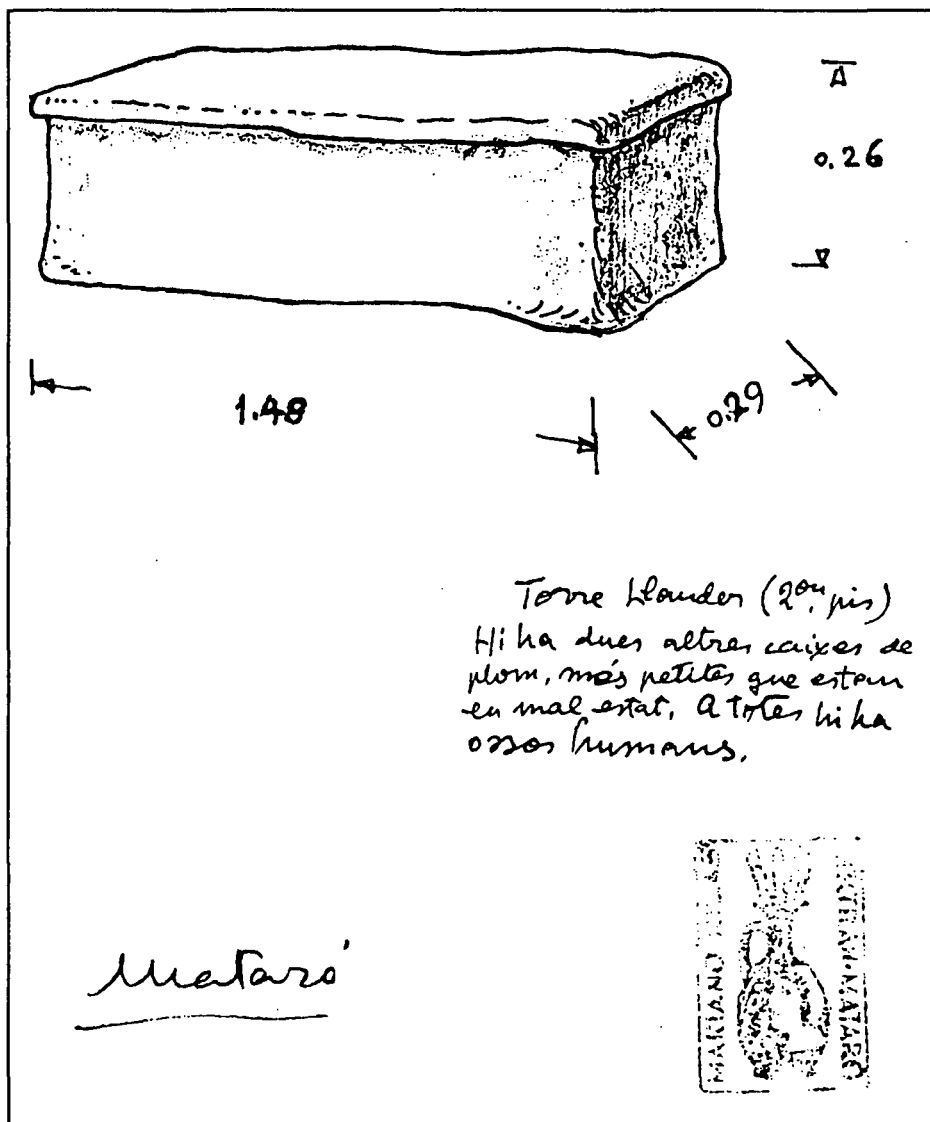
- MARTÍN, I. *Sarcófagos romanos de plomo de Córdoba y provincia* (Córdoba 2002).
- PELLICER, J.M. *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro* (Mataró 1887).
- PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro* (Mataró 1981).
- PREVOSTI, M.; CLARIANA, J.F. «Aproximació a l'estudi de l'antiguitat tardana a la vil·la romana de Torre Llauder», *LX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1993), 61-86.
- RIBAS, Marià. *La romana Iluro* (Mataró 1933).
- *Origen i fets històrics de Mataró* (Mataró 1934).
 - *El poblament d'Ilduro* (Barcelona 1952).
 - *Els orígens de Mataró* (Mataró 1964).
 - *El Maresme en els primers segles del cristianisme* (Mataró 1975).
- SECCIÓ ARQUEOLÒGICA DEL MUSEU DE MATARÓ, «Trobada d'un enterrament romà en caixa de plom a Mataró», *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i El Maresme*, 2 (Mataró 1977), 40.
- T.E.d'A. *Els enterraments del Parc de la Ciutat i la problemàtica funerària de Tarraco* (Tarragona 1987).
- VÁZQUEZ DE PARGA, L. «Sarcófago romano, de plomo, procedente de Córdoba», *Adquisiciones del Museo Arqueológico Nacional (1940-1945)*, lám. L (Madrid 1947), 116-117.

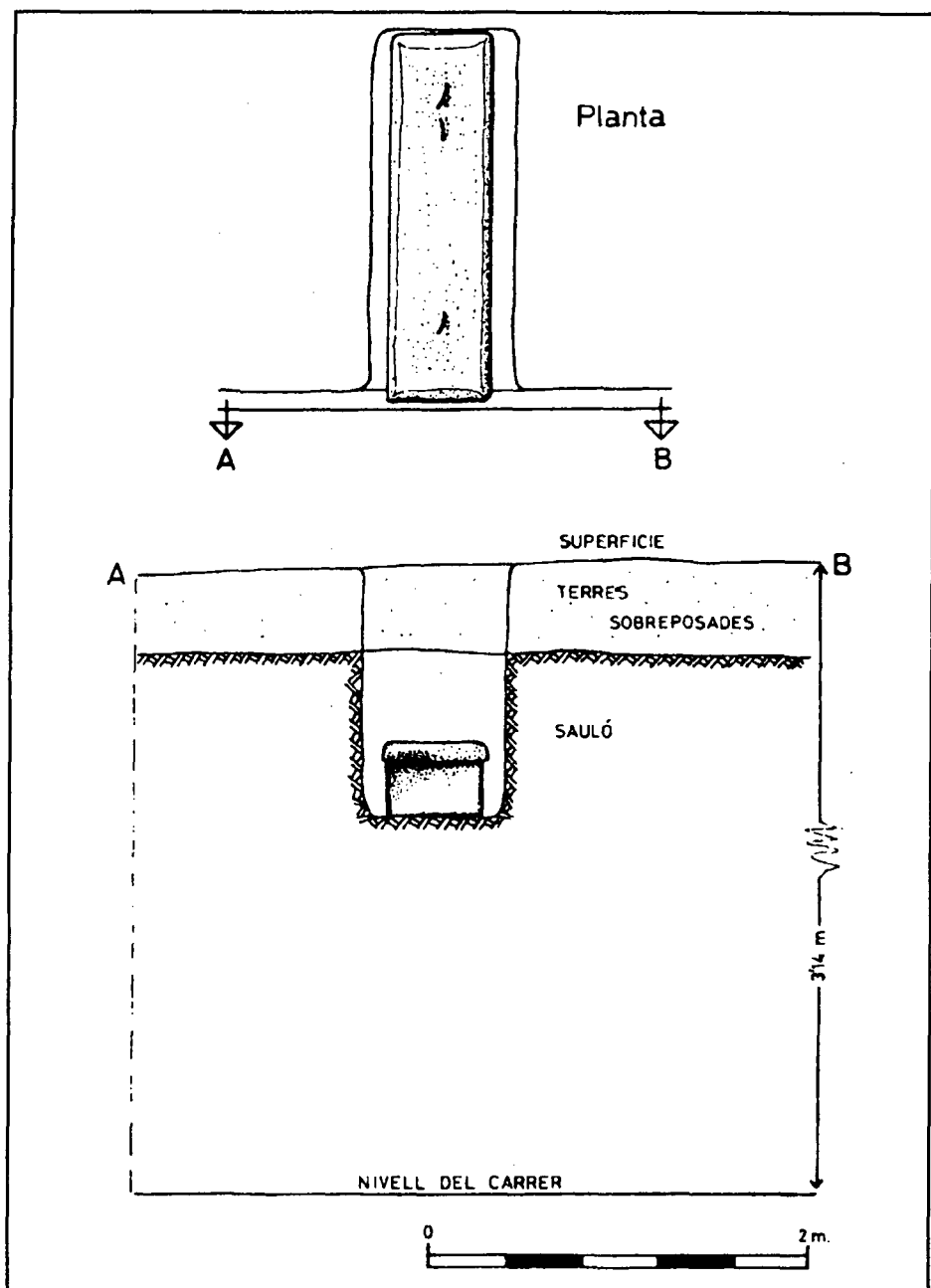
Torre Llauder. Sarcòfag de plom, en caixa rectangular, d'incineració (Dibuix: M. Ribas).

Torre Llauder. Sarcòfag de plom, quasi globular, possiblement per dipositar-hi l'urna de vidre amb les cendres del difunt (Dibuix: M. Ribas).

Torre Llauder. Sarcòfag de plom, en caixa rectangular, d'inhumació (Dibuix: M. Ribas).

Carrer Josep Montserrat Cuadrada (Mataró). Sarcòfag de plom, en caixa rectangular, d'inhumació
(Dibuix: J.F. Clariana)